

grond is veel donkere rook te zien. Twee jonge vrouwen passeren de vrouw met kind en gaan de andere kant op.

Wie goed op de hoogte is van de geschiedenis vernietigingskampen herkent sommige beelden. Alleen zijn veel foto's ditmaal van een duidelijk onderschrift voorzien. Hier betreft het geen anonieme personen, maar mensen met een naam. Lili Jacob, die uiteindelijk in concentratiekamp Dora-Mittelbau werd bevrijd door de Amerikanen, vond dit album in een verlaten SS-barak onder een stapel kleren. Bij openstaan herkende ze haar broertjes en andere familie- en stadgenoten.

Het Auschwitz-album stond ze ten tijde van het proces tegen Adolf Eichmann af, zodat het bewijslast kon dienen. Twee keer eerder werd het uitgegeven. Op initiatief van nazi-jager Serge Klarsfeld, begin jaren zeventig en later in de Verenigde Staten onder redactie van Peter Hellmann. Tegenwoordig bevindt het album zich in Yad Vashem. Deze instantie renoveerde het in samenwerking met het Auschwitz-Birkenau State Museum en voegde nieuwe informatie toe. Na een uitvoerige inleiding van 65 pagina's met verschillende artikelen over de ontstaansgeschiedenis, doelen, taken en methoden van vernietiging in Auschwitz; het verhaal over de ondergang van de Hongaarse joden en de specifieke geschiedenis van Lili Jacob en het album, kan de lezer / kijker aan de forosessie beginnen. En als dan een paar uur later alles is doorgebladerd, dan waan je je in een andere wereld. Alsof je midden op de dag naar een heftige film hebt gekeken en plotseling in een fel zonlicht door een stad vol mensen loopt. Een gevoel van ontheemding en troosteloosheid overvalt je. Niets klopt er meer. Op je netvlies staan twee zussen gebrand met een starre verbeten blik op oneindig, een paar meters verwijderd van het voorportaal van de dood. Het is alsof ze het weten.

Auschwitz door Laurens Rees ligt in het verlengde van de zesdelige BBC documentaire *Auschwitz. The nazis & the 'Final Solution'*. In zijn inleiding legt de auteur uit dat hij zich al meer dan vijftien jaar met de nazi's en Auschwitz bezighoudt en ook na het maken van vele documentaires gefascineerd blijft. Het bestuderen van dit onderwerp blijft noodzakelijk en leidt tot steeds nieuwe inzichten.

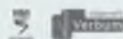
Rees' groeiende interesse viel samen met de val van de Berlijnse Muur in 1989. Hij noemt het een groot geluk, want daardoor kwamen archieven boven water die nog nooit door iemand waren geraadpleegd. Daarnaast nam hij honderden interviews af, waaronder met daders, die in tegenstelling wat veelal te doen gebruikelijk is, erkennen dat ze hebben deel genomen aan het vernietigingsproces. Natuurlijk ontkennen ze verantwoordelijkheden, maar het verschaft een bijzonder inzicht in de psychische mechanismen van getuigen die profiteerden van de grootste georganiseerde industriële moordpartij uit de geschiedenis.

Op een vreemde manier vullen boek en documentaire elkaar aan. Aanvankelijk irriteert het filmmateriaal, omdat de makers ervan acteurs hebben ingeschakeld die personen als kampcommandant Rudolf Höss en SS-Führer Heinrich Himmler moeten voorstellen. De acteurs zijn oneindig veel mooier en charmanter dan de afbeeldingen die van Höss en Himmler bekend zijn. Omdat deze beelden worden afgewisseld met ooggetuigeverslagen, van slachtoffers en

Het Auschwitz Album

Reportage van een transport

daders, ontstaat in de derde aflevering een soort van osmose. En ook hier is vooral het perspectief waaruit de daders hun verhaal doen boeiend. Geen gêne, noch opvallende schaamte of trots, maar doodgewone mensen die zich gedurende een bepaalde periode van hun leven op een plek bevonden die zou uitgroeien tot een macaber icoon. Zoals de historicus Christopher Browning al schreef, 'doodgewone mannen' die voordien, maar ook naderhand keurige huisvaders waren of werden. Mannen die zich niet verantwoordelijk wens(t)en te voelen, want de loop van gebeurtenissen hadden ze toch niet in de hand? Dat ze zagen en niet konden voorkomen, zich ondertussen verrijkten aan het systeem, ontkennen ze niet. Hun verklaring is simpel en klinkt universeel: 'iedereen zorgt toch goed voor zichzelf, want niemand anders doet het voor je?'

Zijn deze boeken en documentaire geschikt voor onderwijs? Natuurlijk niet zonder te voorzien van een gedegen achtergrond. Vertel over het Auschwitz-album, schaf het aan voor school en laat het rondgaan in de klas. Ervaring leert dat leerlingen dan op de docent afstappen met vragen en soms ook verhalen. Zelfs met de vraag waar ze dat boek kunnen kopen.

Maria van Haperen

OORLOGSJAREN IN BEELD

Het Polygoon Journaal in de Tweede Wereldoorlog (Waanders, Zwolle 2005) box met vijf dvd's, prijs € 49,95.

Het Polygoon Journaal heeft iets meeslepends. Op de tentoonstelling over de jaren vijftig in Den Bosch was het zaaltje waar wat journaalbeelden werden gedraaid goed vol toen ik er was. Je ziet iets uit het verleden en het commentaar daarop uit de tijd zelf van voortdurend dezelfde stem hoort er ook echt bij.

RECENCIES

Er is nu een dvd box in de handel die films van de oorlogsjeren bevat, een dvd voor ieder oorlogsjaar, met bij 1944 ook beelden uit 1945: noodwoningen, de geldzuivering, het vrouwenkamp Tjideng in Indonesië. Om het zoeken naar beelden bij bijvoorbeeld een les te vergemakkelijken is een indeling gemaakt naar thema: bij ieder jaar vind je 'aan het front' op een of andere manier, 'het dagelijks leven' en 'cultuur en sport'. Verder zijn thema's die vooral in een bepaald jaar spelen, opgenomen. Op de omslag bij de dvd staat precies van welke week een journaalfragment is, en wat daar

dan van het betreffende onderwerp op staat.

Als je de fragmenten goed bij elkaar zoekt kan je een heel programma maken over distributie, het Duits bestuur, WA en NSB, om maar iets te noemen.

Extra bij de beelden is het commentaar uit de tijd zelf. De nieuwslezer sprak alleen maar goedgekeurde teksten uit. In de loop van de oorlog gaat dat behoorlijk wringen, zeker als je oplet wat hij niet zegt. Iets voor een ro?

Tineke Bogaerts

HERDRUK

Nederland en de tweede Wereldoorlog, samengesteld door René Kok en Erik Somers (Waanders: Zwolle 2005) 2 delen, resp. 584 en 598 blz., prijs € 75,-.

In 1991 verscheen in losse katernen een serie tijdschriften over allerlei aspecten van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Deze is nu ongewijzigd herdrukt, op mooi papier en goed gebonden. René Kok en Erik Somers waren toen verbonden aan het NIOD, ze zijn het nog, en plunder-

den de archieven om door middel van van documenten en foto's het verhaal te vertellen van Nederland in de jaren 1940-1945. Ze beginnen een onderwerp met een inleiding, soms kort soms wat langer, en de rest van de informatie kun je halen uit de bronnen en de uitgebreide uitleg daarbij. Het is dus tegelijk kijken en lezen, en daarbij zeer gedetailleerd.

Veel scholen zullen destijds de losse tijdschriften aangeschaft hebben en waarschijnlijk zijn die ook al weer in de strijd gebleven. Het is moeilijk om losse uitgaven compleet te houden. Deze boeken zijn een echte aanrader, voor de leerlingen die een opdracht maken over een bepaald onderwerp en specifiek daarover informatie zoeken, voor gebruik in de les om de bronnen te laten zien. Verzamelde u al lang origineel materiaal uit de oorlog en kocht u trouw de boekwerken over Nederland in de oorlog die van tijd tot tijd verschenen zijn, dan heeft u vast wel meerdere boekenplanken verzameld. Die hoeven niet meer mee naar school, deze twee dikke, zware turven vervangen zeker een hele plank.

Iedere schoolbibliotheek/mediatheek zou ze in de kast hebben moeten staan.

Tineke Bogaerts

PERSOONLIJKE VERHALEN

Anne Nivat, *Een wolkenkrabber in Moskou, Russen van nu* (vertaling van *La maison haute. Des Russes d'aujourd'hui*, Arbeiderspers: Amsterdam 2004), 218 blz., prijs € 18,95.

Anne Nivat (1969) is correspondentie in Moskou voor o.a. *Liberation* en de *International Herald Tribune*. Zij woont in een granietrode wolkenkrabber in Moskou, die indertijd in opdracht van Stalin werd gebouwd. Het was ooit de bedoeling dat Moskou een moderne socialistische stad zou worden, met als hoogtepunt het paleis van de

